

KULTURSPORTIDAG

SVENSKA DAGBADET

TISDAGEN DEN 15 SEPTEMBER 1992

Kulturchef: Lars Lönnroth, tel 08-13 51 83
Nyhetschef: Margaretha Schön, tel 08-13 51 31
Redaktionssekre: Bo Ludvigsson, tel 08-13 51 11
Redaktionssekre: Bo Löfdendahl, tel 08-13 52 90
Stryckredakt: Stieve Sem-Sandberg, 08-13 59 38

Öronvänligt spel av 60-årsjubilar

Uppsala universitets aula, pampig, allvarig. Söndagskväll, förvånant, nästan fullsatt. Sänkar som genom generationer kräver uppmärksamhet.
In kommer Bengt Hallberg, just bliven 60, slår sig ner vid den stora besöksform och inleder sin jubileumskoncert. Solo står det i

PÅ PLATS

programmet. Men varken Beethoven eller Teddy Wilson. Vi känner snart igen den gamla dängan "Ska man inte va gla på sin födelsedag, när ska man vara gla". Publikens borde jubla eller alla fall fnissa men det gör man kanske inte i en universitetsaula. Måhända var Hallbergs kluriga variationer på detta glada tema fördolda för många öron.
Det var en baklägsningsmission, förklarade jubilarerna. Temat kommer sist, jag improviserar först. Imbyokomp heter för övrigt hans och fru Britts bolag som marknadsför Hallberg.

Sedan blir det lite allvarigare, en kompositörsvandring från 1984. Settimino con piano med Uppsala kammarorkester.
Men nu kommer det vi (jag) väntat på. Hallbergströ om Ronnie Gardiner, trummar och Sture Åkerberg, kontrabas. Jazz. Hallberg får komponera hur mycket han vill, för många är han den svenska jazzpianisten. Han byter frackskärtsare, justerar sin svängig kavaj och minns sin första skivinspelning, 78-varvaren med Indiana och

Modern Hamlet i svart kostym

Samuel Fröler fascineras av att kunna vräka sig i känslor och närma sig de mörka djupen

Han sökte till Scenskolan i Göteborg i början på 80-talet med en scen ur dramernas drama. Hamlet. Scenen handlade om uppgörelsen med modern, före mordet på Polonius.
- Jag spelade mot en stol, minns Samuel Fröler. Nu repeterar han rollen som Hamlet på Riksteatern i Jan Bergmans regi.
Den här gången spelar han inte mot några stolar utan mot högst levande människor. Claudius gestaltas av Tomas Laustiola, Valnåden av Lars Korpofoff, Gertrud av Gunilla Larsson, Polonius av Hans Lindgren, Ofelia av Regina Lund, Laertes av Per Grafman och Haratio av Steve Kratz m fl.

Samuel Fröler blev känd för hela Sverige som Henrik Bergman i TV-filmen Den goda viljan. Den handlade som bekant om Ingmar Bergmans förlämnade. I höst möter han sin TV-publik på nytt, fast nu som Hamlet och i sporthallar på olika platser i landet.

Spännande pjäs

Varför han valde Hamlet som inträdesprov? Ja, bland annat för att det är en oerförd spännande pjäs med ett fantastiskt språk och en fångsländ karaktär att gestalta.
- Alla skådespelare har något slags förhållningssätt till den rollen, säger han, när vi träffas en kväll i Gamla stan efter en lång dags krävande repetitioner för honom.

Regissören Jan Bergman har velat skapa en Hamlet i vår tid av detta drama med dess poetiska text, spänning, komik, tragik, dess passioner, tabun och maffiga fäktscener.
Makten i modern tid representeras av mörk kostym. I sådan uppträder dramats män. Den danske prinsen är själv klädd i svart svit. Man anar en Hamlet, som med sin smärta, klugenhet och vekhet, nog kommer att väcka starka känslor hos publiken.

Ödmjuk inför känslor
Hur närmar man sig teaterhistoriens kanske mest spelade och omskrivna tragedi, Samuel Fröler?
- Lusten är A och O. Det är fascinerande att kunna vräka sig i känslor, att närma sig de mörka djupen. Jag tror att man måste vara ödmjuk inför sina egna känslor och sitt eget försvår. Man måste nå en avspänning. Risken kan vara att man psykologiserar gestalten och söker ett naturalistiskt spelsätt. Man får aldrig glömma att det är texten som skapar känslan och inte tvärtom. Svårigheten med en roll som Hamlet kan vara att varje kväll hitta smärtan och sorgen och att få denna känsla att nå ut till sista bänk i salen, menar han.

- Hamlet lider av en oerförd modersrelation. För att hitta

sig själv måste han gå genom modern. Han måste genom den barriären för att nå en slags frigörelse. För honom representerar hon sveket. Hon är iskall och tänkerbara på sig själv. Han ställer inte längre upp på modernrollen. För honom är farbrodern Claudius och modern Gertruds relation bara ett resultat av kätthet. Claudius är någon han måste käreles övervinna.
- För Hamlet är det de primitiva drifterna, utan tanke, som osakar elände. Han kan aldrig acceptera människans kärlek till Claudius, därför att han aldrig fått någon kärlek själv.
Som Samuel Fröler ser det, är valnåden, den mördade fadern, inte precis någon martyr.
- Det är en tyrannisk far som, till och med efter döden, kräver att Hamlet måste låta hans vilja, det vill säga hämnas. Senen skall ingripa. Detta fadersarv, som vi alla bär in oss!

Hamlets stora konflikt står mellan faderskravet på hämnd och de humanistiska tankarna han bär med sig från studietiden i Wittenberg.
Tragedin består i att han efterförfärdarvet och sälls till farbariet. När Hamlet inser att människor är hämsynlösa, väljer han också på till slut den vägen. Och låter ödet avgöra om han valt rätt eller fel. Dramat slutar ju i tragedi. Alla valde han fel.

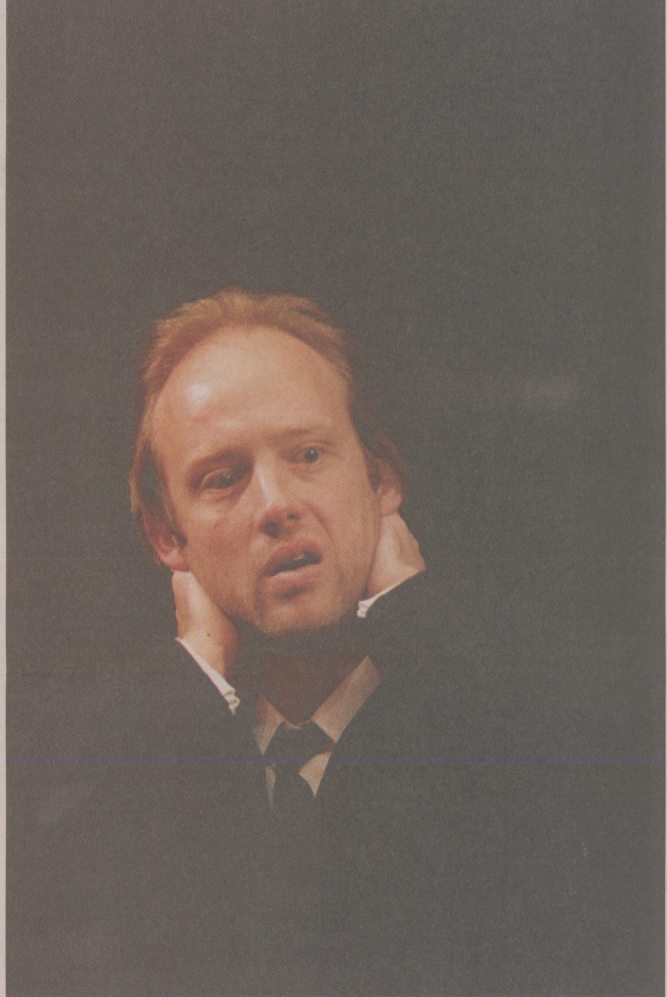
Valjer narrens roll
Jag tror det är lika viktigt idag som någonsin att inte ställa sig på barbariets sida. Se, vad som händer i Jugoslavien, där man utskingningslöst spränger vuxna och barn i luften. Eller upploppen i Rostock. Vad är det för skillnad på dem och Kristallnatten? Staget till barbariet är inte långt. Vi måste se till att barbariet inte tar över.

Hamlet är inte galen. Men han väljer narrens roll. Han tar på sig narrkäpp och blir slagpöse. Han utmanar etablissemangen och gör under, precis som samhällskritikern gör i dag.

Fröler anser också att det är hos kvinnan, som Hamlet ser möjligheten att förändra världen. När Hamlet uppmärksam Ofelia till gå i kloster, menar han att Ofelia måste räddas. För går kvinnan under, går hela världen under.

Denne 1992 års svenske Hamlet är privat småbarnspappa, med en begynnande passionerad hobby för villkatt. Han är prästson från Vänermarken, men präst vilje han inte bli.

Han har en tro, men inte en övertygelse, säger han. Och budskapet, på det sänkta liket bra fram från gården som från predikstolen.
ANNA LENA PERSSON

Samuel Fröler gestaltar en Hamlet klädd i svart i Jan Bergmans uppsättning. Fröler är bekant med rollen, han spelade delar av den i sitt inträdesprov till Scenskolan i början av 80-talet. Riksteaterns föreställning ska ut på turné under hösten. FOTO: DAN HANSSON

Ryskt ämbete tack vare vikingar

Vilken var vikingarnas betydelse för Europa? Var de brutala erövrare eller fredliga handelsmän? Sådana frågor har på nytt blivit aktuella i samband med den stora vikingautställningen som nyligen flyttat från Paris till Berlin och i vår också kommer till Köpenhamn på bokstegen drygt två veckor. Dessa frågor av en expertpanel med deltagare från flera länder, härbländ Sir David Wilson (f d chef för British Museum), den danska arkeologen Else Rosendahl och den norska religionshistorikern Gro Stensland.

Panelens ordförande, inlänaren Torsten Edgren, citerade de SvDs reportage från Parisutställningen som belägg för att man ute i världen äntligen börjat inse att vikingarna inte bara var våldsmän utan faktiskt gjorde en kulturbidrag till Europa genom att etablera nya handelsförbindelser mellan öst och väst. Den svenske arkeologen Ingmar Jansson påpekar dock att upptäckningen om vikingarna som handelsmän inte alls var ny utan framföra om nordiska forskare under decennier. På senare år är det särskilt de ryska forskarna som gjort nya och stora vikingafynd längsmed floderna i österled, och flera av ryssarna är nu på väg att återvända till den traditionella upptäckningen, att vikingarna trots allt var erövrare och krigare i första hand, grundare av det äldsta ryska riket.

Men flertalet av panelens deltagare menade att vikingarna var både handelsmän och erövrare. Som handelsmän inledde de sina kontakter med de europeiska grannarna. Efterhand kom de tillbaka och lade beslag på sina handelspartners land och egendom, när detta kunde göras utan hinder. Deras insatser i den europeiska kulturhistorien var dock inte negativt att. Bland annat har de begåvat ryska språket med det svenska ordet ämbete, fick vi veta.
LARS LÖNNROTH

Underhållning på hög nivå

Dansgruppen Rubicon, som bildades 1978, har under åren genomfört föreställningar på de mest överraskande platser i Göteborg. Men frågan är om inte det projekt, som koreografer Gun Lund arbetar med sedan tre år, är det märkligaste. I augusti 1993 framförs Världens tak - Pamir i våra hjärtan på ett hustak i kvarteren mellan Packhusplatsen och Gustaf Adolfs torg. Publikens sätter upp på Kvarnberget vid Sjöbäcksskolan och delar därmed, säger Gun Lund, frihets-känslan och äventyret med de agerande.

Ett 40-tal dansare är engagerade liksom musiker, som skall framföra den musik som på tyska kompositören Volker Staub har komponerat. Han har bl a gjort musik till en dansföreläsning på en av järnvägsbroarna över Rhen i Köln. De senaste månaderna har Gun Lund och hennes dansgrupp repeterat upp på "Herzhausens" tak intill Sjöbäcksskolan.
MARGARETA ARTSMAN

Monika Z mest folkläk på bokmässan

Förutom seriöst utsedda och förtjätta pristagare som tex Olof Landström som under bokmässan fick Rabén & Sjögrens teknarskipendium på 25 000 kronor och Gunild Heigedottir som fick 1992 års barnebetspris av den Nordiska skolbibliotekarieförning är det lätt hänt att utdela mindre seriösa utmärkelser. Aréts comeback: Bonniers förlag tillbakå på mässan. 1992 års gränsvärterpris tillkännogivits den norska Aréts lekstak: Fanns hos Ba Böcker. En daterisad fakta-sökare. Liknade ett TV-spel. Siwert Ohloms sålde vit rati och joystick. Aréts godaste karameller: Rabén & Sjögren. Aréts vackraste fotografier: Jacob Forsells porträttbok - i stark konkurrens av Bonniers stora samling färgporträtt. Aréts promotionvideo: Robert Broberg och hans galleri utan galleri. Kompletterad med Dorothea Bromberg som effektivt inastare i mässans vackraste skor. Aréts kö. Till Michèle Magorian. Aréts mest folkläk: Monika Zetterlund som presenterade boken om sitt liv. Vann i amatör publikrätt trots närvaro av Saida och Lilli-Babs. Aréts mest kärleksfulla verk: Dykt Västerns bok om Hans Aréts mest kärleksfulla verk.
MARELOUISE SAMUELSSON

UNDER STRECKET

Västerländsk moralisk kategori utgör en speciell, moralisk kategori och att djur, som definitionsmässigt faller utanför denna, saknar alla moraliska anspråk. I sin bok "Created from Animals" ifrågasätter filosofen J Rachels denna uppfattning som han menar har lett till en lika omfattlig överskattning av människans värde som underskattning av djurens dito.

Västerländsk moralisk kategori utgör en speciell, moralisk kategori och att djur, som definitionsmässigt faller utanför denna, saknar alla moraliska anspråk. I sin bok "Created from Animals" ifrågasätter filosofen J Rachels denna uppfattning som han menar har lett till en lika omfattlig överskattning av människans värde som underskattning av djurens dito.

AV SVANTE FOLIN

Moralproblemet har i den postsocialistiska läroplanens tecken fått förnyad aktualitet på denna sida har konsekvenserna av hotande biomedicinska framsteg och molekylärbio-logiska mardrömmar ventilerats framst av Torbjörn Tånqvist. En annan debatt, bl a stimulerad av TV-dokumentärer rörande slakt-besöks regelbundet kyrkan). Traditionell religion hämtade sin styrka ur det faktum att teologiska förklaringar behövdes för att göra världen begriplig. Alla - även vetenskapsmän - behövde den. Före Darwin var det intellektuellt ohöjligt att logiskt förkasta ateism.

Detta chockmeddelande väckte i början (1859) tillbörlig bestörtning men har med tiden kapslats in så effektivt att nästan alla immunreaktioner har upphört. 1900-talets filosofi pladderar så gott som undantagslöst på som Darwin aldrig hade existerat. Ett glädjande undantag är filosofen J Rachels Created from Animals med undertiteln "The moral implication of Darwinism" - Oxford 1991. Rachels utgår ifrån att Moses, Jesus & Co inte är förenliga med Darwin och att fakta har en viss betydelse för världen. Han är inte imponerad av vare sig Humes "giltigt" eller Moores "naturalistiska felslut" som säger att

det inte finns någon som helst relation mellan hur det är och hur det bör vara.
Om det är sant, att vi inte bara är ganska lika djur utan att vi är djur, följer en massa intressanta, moraliska implikationer. Västerländsk moralfilosofi utgår ifrån att människolikt utgör en speciell, moralisk kategori och att djur, som definitionsmässigt faller utanför denna, saknar alla moraliska anspråk. För varit uppböjda position grundas på doktrinen om "människans värdighet", som i sin tur grundas på antingen religiöst a) människans skapad till Guds avbild, eller sekulärt b) människans ensam i skapelsen i lycklig bestättning av ett förfu. Rachels anser, på goda grunder, att detta är en mindre vägenomfikt uppfattning, som lett till en lika omfattlig överskattning av människans värde som underskattning av djurens dito.

DETTA CHOCKMEDDELANDE VÄCKTE I BÖRJAN (1859) tillbörlig bestörtning men har med tiden kapslats in så effektivt att nästan alla immunreaktioner har upphört. 1900-talets filosofi pladderar så gott som undantagslöst på som Darwin aldrig hade existerat. Ett glädjande undantag är filosofen J Rachels Created from Animals med undertiteln "The moral implication of Darwinism" - Oxford 1991. Rachels utgår ifrån att Moses, Jesus & Co inte är förenliga med Darwin och att fakta har en viss betydelse för världen. Han är inte imponerad av vare sig Humes "giltigt" eller Moores "naturalistiska felslut" som säger att

FORTS NÄSTA SIDA